

ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Г.Г. ВАЩЕНКА

2. Васянович Г.П., Онищенко В.Д. Ноологія особистості. – Львів. “Сполом” – 2007. – 217 с.
3. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. Основи економічних знань 10 – 11 клас. Підручник. – К.: Центр навчальної літератури. – 2004. – 536 с.
4. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Примаченко Н.М. Промисловий маркетинг формування професійної компетенції у майбутніх маркетологів. Підручник. – К.: “Кондор”. – 2009. – 486 с.
5. Євтух М.Б., Черкачина Т.В. Культура взаємин. Підручник. Самопізнання Підручник. Горлівка. Вид. ГДГПМ. – 2008. – 228 с.
6. Кекош О.М. Таїнственість впливу молитви на виховання молоді у процесі навчання // Молодь і ринок. – 2007.
7. Огірко О. Християнська етика. Навчальний посібник. Львів. Свічадо. – 2007. – 104 с.
8. Примаченко Н.М., Вачевський М.В. Маркетингова культура в підприємстві Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури. – 2005. – 128 с.
9. Тхоржевська Т.Д. Православне виховання в історії педагогіки України. Монографія. – К.: “Фенікс”. – 2008. – 432 с.
10. Тайна яку звершуємо. Львів. Монастир Свято-Іванівська Лавра. Видавничий відділ “Свічадо”, – 2003. – 106 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2014

УДК 37(091)(477)“1878/1967”

Орест Гук, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ Г.Г. ВАЩЕНКА

У статті здійснено ретроспективний аналіз громадсько-просвітницької діяльності Г.Г. Ващенко. Встановлено окремі біографічні відомості з життя і діяльності українського педагога. Розглядаються види діяльності, такі, як: літературна, педагогічна, громадська, публіцистична, наукова, “через які він доніс культуру і національні освітні ідеї до народу.

Ключові слова: громадсько-просвітницька діяльність, українська освіта, еміграція, творчий доробок, Спілка Української Молоді, виховний ідеал.

Рис. 1. Літ. 27.

Орест Гук, кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики и коррекционного образования Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франка

ОБЩЕСТВЕННО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ Г.Г. ВАЩЕНКО

В статье осуществлен ретроспективный анализ общественно-просветительской деятельности Г.Г. Ващенко. Установлены отдельные биографические сведения из жизни и деятельности украинского педагога. Рассматриваются виды деятельности, такие, как: литературная, педагогическая, общественная, публицистическая, научная, – через которые он донес культуру и национальные образовательные идеи до народа.

Ключевые слова: общественно-просветительская деятельность, украинское образование, эмиграция, творчество, Союз Украинской Молодежи, воспитательный идеал.

Orest Huk, Ph.D. (Pedagogic) Docent of Social Pedagogic and Correctional Education Department Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

SOCIAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF H. VASHCHENKO

The article deals with retrospective analyses of H. Vashchenko public activity. The separate life and activity biographic dates were distinguished. It is scrutinized such kind of activity as: literary, pedagogical, journalistic, scientific, through which culture and national educational ideas are conveyed to citizens.

Keywords: public activity, Ukrainian education, emigration, creative works, Association of Ukrainian Youth, educational ideal.

Актуальність теми. Українська освіта ХХІ ст. взяла за основу тенденцію впевненого руху вперед через кардинальні зміни і реформування. Зокрема, це відображено у Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття), де зазначається, що “головна мета національного виховання –

набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості,

моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури” [12].

У зв’язку з цим важливого значення набувають вивчення, аналіз, узагальнення і творче використання досвіду українських педагогів та ліквідація “білих плям” в історії української педагогіки. Сьогодні особлива увага науковців зосереджена на ідеях, поглядах, концепціях тих педагогів, які мало відомі, і відкриття та вагомі здобутки яких ігнорувала авторитарна система.

До таких педагогів належить Григорій Григорович Ващенко (23.04.1878 – 02.05.1967), великий український педагог та психолог, яскрава постать української національно свідомої інтелігенції, яку спіткала трагічна доля жити і вмерти в еміграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значну кількість фактологічного матеріалу з життя та науково-педагогічної діяльності видатного педагога містять роботи А. Алексюка, А. Бойко, Г. Васяновича, О. Гентош, О. Ковалю, А. Погрібного. Питання, пов’язані з творчою діяльністю та педагогічним доробком Г. Ващенка, займають помітне місце серед наукових розробок істориків педагогіки – О. Вишневецького, Н. Дічек, П. Кононенка, В. Майбороди, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, Г. Хілліга.

Метою нашої статті є здійснення наукового аналізу, систематизації та узагальнення етапів громадсько-просвітницької діяльності Г.Г. Ващенка.

Науково-педагогічна спадщина Григорія Ващенка має для вітчизняної педагогічної науки суттєве значення. Але вона, на жаль, не була предметом цілісного наукового дослідження в Україні.

Ім’я відомого науковця довгий час замовчувалося – позитивні зрушення відбулися, починаючи з 1992 р., коли завдяки утворенню незалежної Української держави та подоланню ідеологічних перепон, став можливим доступ і активізувався інтерес до заборонених раніше його

праць. Зміни у політичній орієнтації нашої держави сприяли зростанню зацікавленості дослідчених учених і молодих дослідників постаттю професора Г. Ващенка як педагога, науковця, державного, громадського й освітнього діяча.

Протягом життя Г. Ващенко займався творчою і багатосторонньою науково-педагогічною діяльністю. Вчений активно включався в усі сфери наукового пізнання, які стосувалися розвитку національної освіти в Україні. Він намагався донести до народу свої думки і міркування щодо поліпшення процесів здобуття знань, накопичення життєвого досвіду, формування світогляду, забезпечення професійного росту фахівців тощо.

Його творча науково-педагогічна діяльність знайшла відображення на сторінках науково-педагогічних та суспільних журналів “Наше слово”, “Шлях освіти” (“Путь просвещения”), “Визвольний шлях”, “Авангард” та ін.

На основі аналізу наявних джерел ми визначили такі основні напрями його творчої діяльності:

- літературна творчість;
- громадсько-просвітницька діяльність;
- педагогічна діяльність;
- керівництво навчальними закладами;
- творення педагогічної хроніки, історико-педагогічні дослідження (аналіз і висвітлення подій науки та освіти в Україні й за її межами);
- аналіз проблем освіти, навчання і виховання на шпальтах науково-педагогічних журналів в Україні та в еміграції (рис. 1).

Г. Ващенко також займався активною громадсько-просвітницькою діяльністю. Учений ніколи не залишався осторонь подій, які розгорталися в руслі національного та суспільного відродження українського народу.

У 1899 – 1903 рр. Г. Ващенко 4 роки навчався у Московській богословській академії. Тут він, як

Рис. 1. Основні напрями творчої діяльності Григорія Ващенка

зазначає дослідниця творчості великого педагога професор Алла Бойко, вів активне громадське життя, популяризував творчість Т.Г. Шевченка, брав участь в організації шевченківських свят, продовжував письменницьку діяльність [1, 431]. У спогадах і сам Г. Ващенко наводить факти громадської активності студентів-українців під час навчання у богословській академії: “Група студентів-українців, що вчилися у Московській духовній академії, в березні 1901 року організувала академічне свято на честь Тараса Шевченка... Прошло воно з великою урочистістю. Був прочитаний реферат, декілька студентів виступали з декламацією творів Шевченка, співали українських пісень... Співи, звичайно, було чути і за стінами аудиторії. Але вони викликали у студентів росіян не захоплення, а обурення... Тому в наступному 1902 р. шевченківське свято студенти-українці організували в найнятому приватному приміщенні... Отже, під час читання реферату, декламацій і т. ін. під дверима в сусідній кімнаті сидів поліцай і все, що чув, занотовував. На другий день я і другий студент-українець були покликані до ректора єпископа Арсенія Стадницького... Справа скінчилася тим, що я був позбавлений стипендії” [11, 406].

Під час навчання в Московській богословській академії Г. Ващенко був активним учасником української студентської громади, яка жила інтенсивним і повноцінним життям. Студентська громада вдавалась, як на той час, до надто кардинальних дій, наприклад, ставила вимогу передплатити до студентської читальні український журнал “Киевская старина”. Г. Ващенко разом зі своїми товаришами, опинившись в російському середовищі, не тільки залишилися на національних позиціях, а й зміцнили їх.

Навчаючись далеко від дому, він завжди старався приїжджати “з Москви на фесері” у рідну Блотницю на Прилуччині. Там педагог продовжував займатись просвітницькою і громадською роботою, яка була йому до душі: ставив вистави народного театру, організував хор із селянських дівчат і хлопців. Серед постановок народного театру були оперета “Чорноморці” та драма Кропивницького “Дай серцю волю – заведе в неволю” [7, 39]. У 1903 р. успішно захистивши працю “Учення Гартмана про світовий моральний лад”, Г. Ващенко закінчив Московську богословську академію і отримав ступінь кандидата богослов’я [18].

Під час революції 1905 р. і селянських заворушень, що їх дуже жорстоко придушував царат, Г. Ващенко всією душею симпатизував українським борцями за волю і за це зазнав переслідувань з боку російської царської

жандармерії. У цей час також активізувався рух земств, що на своїх засіданнях ставили такі питання, як загальне обов’язкове навчання, передача керівництва народною освітою органам народного самоврядування, запровадження у народних школах української мови та ін. [21, 28–31]. Полтавська міська дума, Харківське товариство допомоги працюючим жінкам ухвалили резолюцію про необхідність навчання українською мовою [22, 423].

У кінці 1905 р. вибухнуло селянське повстання в селі Сорочинці на Миргородщині, а згодом у Бердянці на Костянтиноградщині. Г. Ващенко з двома колегами, теж учителями семінарії на Шведській Могилі (передмістя Полтави), поїхав до Бердянки. Зібравши там інформацію про урядові екзекуції над селянами, 1906 року оприлюднив її у газеті “Полтавщина”. Потім, як зазначає Г. Ващенко у своїх спогадах, “мені довелося в 1906 р. виїхати на північ” в місто Тихвин – це за 180 км на схід від Санкт-Петербурга [4, 207].

Після повернення до України, у Ромни, в часи становлення Української Народної Республіки Г. Ващенко знову активізував громадсько-просвітницьку діяльність. У кінці XIX – на початку XX ст. у Ромнах функціонували товариства “Громада”, “Просвіта”, культурно-просвітницький гурток імені Івана Котляревського. Саме тут у 1918 р. було відкрито перший пам’ятник Тарасові Шевченку, що, безсумнівно, було знаковою подією. Починаючи з періоду національного ренесансу (1917), кількість “просвіт” почала стрімко зростати, і незабаром вони запрацювали практично в кожному селі краю [26]. Щоправда, не вдалося з’ясувати факти причетності Г. Ващенка до їх діяльності, хоча у спогадах він наголошує, що “український національний рух дуже радував мене”.

З поваленням в лютому 1917 р. російського самодержавства в українських педагогів з’явилася реальна можливість реформувати імперську систему освіти. Пріоритетним завданням побудови національної системи освіти було створення нової української школи. Г. Ващенко з наполегливістю долучився до цього процесу. Зрештою, саме завдячуючи його великому авторитету серед земляків і громадськості, копіткій наполегливій праці на користь українізації освіти, справа національно-культурного відродження у Полтавському краї мала суттєві успіхи.

Як наслідок заворушень у 1917 р., в Києві утворилося українське громадське “Товариство Шкільної Освіти”, до складу якого увійшли кращі українські педагоги, щоб у новій ситуації

перебрати справи народної освіти. Стараннями цього Товариства вже 18 березня 1917 р. на власні кошти, а також з допомогою деяких заможних людей, у Києві було відкрито першу українську гімназію. Воно зорганізувало перший Всеукраїнський з'їзд українських учителів і професорів, який відбувся в квітні 1917 р. та в травні цього ж року, влаштувало в Києві курси для підготовки лекторів на літні учительські читання. Це Товариство зайнялося також виробленням української термінології з різних ділянок науки; встановленням українського правопису та виданням шкільних підручників, необхідних для українізації освіти [2, 8]. Тому 4 травня 1917 р. з дирекції Київського навчального округу надійшло повідомлення до міської управи м. Ромни: “Маючи на увазі передбачувані в кінці травня в Києві двохнедільні курси для осіб, здатних взяти на себе працю керівництва майбутніми літніми курсами для підготовки вчителів початкових шкіл до викладання українською мовою... чи немає серед місцевої інтелігенції осіб, котрі мають педагогічний досвід, володіють українською мовою і користуються авторитетом серед громадськості” [25]. Такою особою виявився якраз Григорій Ващенко. Йому було доручено завдання організації і проведення курсів українознавства в Ромнах. З цією метою педагог терміново відбув до Києва. А в цей час Перший Всеукраїнський селянський з'їзд (28 травня – 2 червня 1917, м. Київ) прийняв резолюцію “Про народну освіту” з побажаннями Центральної Раді у справі українізації освіти, а саме: запровадження навчання українською мовою на всіх ступенях загальної й вищої освіти із забезпеченням права меншин; домагання від Тимчасового уряду призначення попечителями шкільних округ та їхніми помічниками українців [19, 3]. Завдяки домаганням українських уряду й громадськості створюється орган управління освітою – Генеральний секретаріат освіти (далі – ГСО), діяльність якого розпочалася із призначення 25 червня генеральним секретарем І. Стешенка. Перед ГСО ставилися такі завдання: створити населенню України рівні умови в освіті, незалежно від суспільного й майнового становища; забезпечити єдність нижчої, середньої й вищої школи та позашкільної освіти [27]. Тому у Києві Ващенко також мав посприяти замовленню підручників на рідній мові, щоб отримати їх до нового навчального року. Виконати цю місію педагога особисто просив міський голова Ромен Петро Петрович Огнев [17]. Список книг, який додавався до листа, такий: “Граматика” Норця, “Читанка” Хуторного, “Веселка” Молодченка, “Дещо про світ Божий”, “Український

задачник” (всього по 240 екземплярів), “Українська граматика”, “Український словник” (по 20 примірників), “Географія України”, “Історія України” (по 40 примірників); для учительської бібліотеки: “Досвітні огні. Український декламатор” Б. Грінченка (4 примірники) та дешеві видання для дитячого читання (1000 примірників) [24].

Німецький дослідник Г. Хілліг, характеризуючи активну громадську роботу Г. Ващенко у період українських урядів, відзначає важливість участі педагога в дискусії на Другому Загальноукраїнському педагогічному з'їзді (Київ, 10 – 12 серпня 1917 р.) [23, 52 – 55]. На з'їзді було прийнято постанови (“Організація нової школи”, “Українізація школи”, “Адміністрація школи”, “Освіта вчителя”, “Підручники і програми”, “Вища школа”, “Організація освіти”), які Центральна Рада через ГСО мала втілити в життя. З метою реалізації цих постанов пропонувався такий план дій: запровадити в кожній школі українську мову та українознавство за розробленими програмами; організувати гуртки для позашкільного вивчення української літератури, історії та інших предметів, українські бібліотеки, читальні; влаштувати з учнями театральні шкільні вистави, літературно-вокальні вечори за кращими творами українських письменників, лекції з української декламації, подорожі-екскурсії в різні історичні місця; сприяти створенню дитячих та юнацьких організацій на національному ґрунті.

Будучи глибоко релігійним і толерантним до інших віросповідань, професор Г. Ващенко рішуче проявив свою громадянську позицію і виступав проти тієї української преси в діаспорі, яка намагалася роздмухувати ворожнечу між українцями православними і католиками. Він стояв на позиціях, що між обома віровизнаннями немає жодних суттєвих різниць, і що обидва мають заслуги перед українським народом у збереженні української народності. Основним завданням цих наших національних Церков, наголошував педагог, є забезпечити своїх вірних високоідейними служителями єдино правильного гасла “Бог і Україна”. Переконавання Г. Ващенко щодо об'єднання християнських церков підтверджують такі його судження: “Для реалізації цієї високої ідеї християнська людність і, в першу чергу, пастирі церкви мусять відмовитись від особистих і традиційних амбіцій і мати на увазі, що християнство – це, в першу чергу, релігія любови та єдності. Слід також пам'ятати, що розходження між християнськими церквами не такі вже великі і тому погодження між ними на євангельських засадах при добрій волі цілком можливе. У яких канонічних формах відбудеться

таке погодження, це залежить від церковних керівників, але до нього мають прагнути всі віруючі” [5, 308]. Сенат Богословської Академії, зазначає у своїх дослідженнях О. Коваль, надав професору Г. Ващенкові почесне звання доктора “honoris causa” [15, 62].

Висновки. Опрацювання історико-педагогічної літератури, архівних документів, першоджерел дало підставу для твердження, що спадщина Г. Ващенка становить цілісне історико-педагогічне явище, у якому органічно поєднуються теоретико-педагогічні ідеї та погляди, узагальнення яких є результатом багаторічної вчительської і викладацької діяльності. У науковому доробку педагога, окрім праць, присвячених розв’язанню проблем педагогіки та психології, приділено увагу питанням філософії та історії.

Встановлено, що творча праця Г. Ващенка складалася з трьох взаємопов’язаних складових – педагогічної, громадсько-просвітницької та літературної. Здійснене дослідження засвідчило, що основними напрямками громадсько-просвітницької роботи педагога були: *громадська діяльність* (активна участь у Другому Загальноукраїнському педагогічному з’їзді у Києві (10–12 серпня 1917 року), керівництво кафедрою педагогіки Полтавського Інституту Народної Освіти, членство у Спілці Української Молоді та союзі “Українська культура”, управління Богословською академією у Мюнхені на посаді ректора); *журналістська робота* (редактор і автор друкованого органу в окупації України “Голос Полтавщини”, автор українських періодичних педагогічних видань в Україні та діаспорі (“Шлях освіти”, “Дитяче містечко”, “Визвольний шлях”, видавництво Спілки Української Молоді, “Записки полтавського ІНО”, “Наше слово”), постійний дописувач СУМівських журналів (“Авангард”, “Крилаті”, “На варті”).

1. 22 видатних українських педагогів: персоналій в історії національної педагогіки / заг. ред. А.М. Бойко. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 576 с.

2. Васильович Г. Шкільництво в Україні (1905–1920 рр.) / Г. Васильович. – Тернопіль: Мандрівець, – 1996. – 359 с.

3. Ващенко Григорій Григорович // Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн.: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. О.В. Сухомлинської. – К., 2005. – Кн. 2: ХХ ст. – С. 365–373. – Бібліогр.: С. 373.

4. Ващенко Григорій. Твори – [Т. 6]: Спогади. Статті. / Г. Ващенко. – К.: Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка, 2006. – 443 с.

5. Ващенко Григорій. Твори / Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка / Омелян Вишневецький (ред. кол.), Анатолій Погрібний

(упоряд.). Т. 5: Хвороби в галузі національної пам’яті. – К.: Школяр, 2003. – 335 с.

6. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава: Ред. газ. “Полтавський вісник”, 1994. – 191 с.

7. Ващенко Г. До історії національних рухів у Полтаві і на Полтавщині / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1955. – Ч. 2. – С. 29–39.

8. Ващенко Г. До історії національних рухів у Полтаві і на Полтавщині в 1917–1924 рр. / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1955. – Ч. 5. – С. 75–80.

9. Ващенко Г. 3 часів німецької окупації України / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1957. – Ч. 2, 3, 4, 5. – С. 215–578.

10. Ващенко Г. Історія однієї школи / Г. Ващенко // *Визвольний шлях*. – 1957. – Ч. 10–12. – 1958. – Ч. 1–9. – С. 1151–1164, 1266–1278, 1381–1392, 55–64, 193–204, 306–312, 423–436, 525–536, 658–668, 795–801, 907–915, 1029–1042.

11. Ващенко Г. Російський імперіялізм у ХІХ столітті / Г. Ващенко // *Твори* / Григорій Ващенко. – К., 2006. – [Т. 6]: Спогади. Статті. – С. 393–409.

12. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) // *Освіта*. – 1993. – №44–46. – 62 с.

13. Енциклопедія українознавства / Під ред. В. Кубійовича. – Львів, 2003. – Т. 5. – С. 1670.

14. Зайченко І. Педагогічне кредо. [з нагоди 120-річчя Григорія Ващенка] / І. Зайченко // *Освіта*. – 1998. – 24 червня – 7 липня. – С. 10–11.

15. Коваль О. Видатний дослідник традицій української етнопедагогіки – Г. Ващенко / О. Коваль // *Нар. творчість та етнографія*. – 1996. – №1. – С. 60–66.

16. Комуністична освіта. – 1941. – № 5.

17. Корж Л. Ващенківські адреси: Ромни / Л. Корж // *Освіта*. – 2003. – № 12 (12–19 березня). – С. 9.

18. Погрібний А. Григорій Ващенко: віхи біографії / А. Погрібний // *Освіта*. – 2003. – 12–19 берез. (№12). – С. 8.

19. Положення “Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”. Затверджено наказом Міносвіти від 02.06.1993 року № 161 // *Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту*. – Вип. 1. – К., 1994. – С. 111–131.

20. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // *Вільн. Укр. шк.* – 1917. № 1. – С. 3–7.

21. Сборник постановлений и распоряжений уездных земских собраний Полтавской губернии за 1906 г. – Полтава: Издание полтавского губернского земства. – 1907. – 125 с.

22. Сірополко Степан. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – Львів: Афіша, 2001. – 664 с.

23. Хілліг Г. Деякі штрихи до портрету Ващенка / Г. Хілліг // *Шлях освіти*. – 2000. – № 3. – С. 52–55.

24. Лист міського голови Ромен // ДАСО. – Ф. 997. – Оп. 1. – Спр. 1414. – Арк. 235.

25. Повідомлення про організацію літніх курсів Київським навчальним округом // ДАСО. – Ф. 961. – Оп. 3. – Спр. 30. – Арк. 218.

26. Про організація “Просвіти” // ДАСО. – Ф. 5600. – Оп. 1. – Спр. 22; спр. 254.

27. Проекти, постанови і доповіді про організацію і структуру секретарства та Міністерства освіти УНР (вересень 1917 – 20 травня 1918) // ЦДАВО України. – Ф. 2581. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 1.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2014